
P r i k a z i i o s v r t i

Prirodne znanosti i religija

Mario CRVENKA, *Prirodne znanosti i religija. Pokušaj sažetog pregleda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 265 stranica

Nitko ozbiljan neće zanijekati da presudna pitanja pred kojima se nalazi kršćanska teologija u XXI. stoljeću, osim s područja teologije religija, dolaze iz domene prirodnih znanosti te filozofije znanosti. Ozbiljan i iskren pokušaj jednostavne sistematizacije tih pitanja kroz deset područja (poglavlja) pruža nam u ovoj knjizi dr. Mario Crvenka, prirodoznanstvenik s odjela za kemiju Sveučilišta Koblenz/Landau i član Franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Radi se zapravo o nizu predavanja što ih je autor održao na Sveučilištu Koblenz/Landau, a u kojima se bavi graničnim pitanjima prirodnih znanosti, filozofije religije i kršćanske teologije. Kao što u zaglavlju knjige stoji, ovo djelo "охраbruje teologe i prirodoznanstvenike da s oduševljenjem i divljenjem pristupe istraživanju (...) i upućuje na mogućnost zajedničkog doprinosa razvitku ljudske spoznaje, vjere i iskustva".

Jezik kojim autor piše, relativno je jasan, dakako, za one koji vladaju ne samo teološkom nego i osnovnom prirodoznanstvenom terminologijom (matematika, fizika, kemija, biologija), te su barem donekle upućeni u ključne probleme pojedinih prirodnih znanosti – počevši od kozmologije, fizike, kemije i biologije do evolucijskih i antropoloških znanosti. Napominjemo da se autor bavi navlastito kršćanskom teologijom, a samo usputno upućuje na nekršćanske religije, pa bi stoga naslov mogao biti i "Prirodne znanosti i kršćanska teologija". Osim toga, ono što je nažalost često nedostatak u našim teološkim radovima, autor vrlo

kompetentno upućuje u djela protestantskih, posebno evangeličkih i kalvinističkih autora, koji su se prije katoličkih teologa uključili u dijalog s dostignućima prirodnih znanosti.

Budući da je djelo izvorno nastalo na njemačkom jeziku, razumljivo je da je navedena literatura uglavnom njemačka. Ipak, budući da je jedan dio navedenih djela preveden na hrvatski, šteta je da u literaturi nisu navedeni prijevodi, jer bi to bilo od koristi zainteresiranom čitatelju koji poželi produbiti pojedina poglavlja ili područja ozbiljnom i značajnom literaturom. No dobro je što potrebne podatke danas možemo prilično lako naći preko mrežnih pretraživača.

Bez nakane da kritički dublje zađemo u pojedinosti, ovim osvrtom želimo samo uputiti na sadržaj djela te neke važne značajke za teološku perspektivu takozvanih "graničnih pitanja". No pođimo redom. Prva dva poglavlja mogu se smatrati uvodnima. U *Općem uvodu* autor tumači pojmovlje u filozofiji prirode te međuodnos teologije i prirodnih znanosti, prvenstveno uz pitanja Božje opstojnosti, kozmoloških teorija, posebno naglašavajući krajnja načela i stvarne granice fizikalne kozmologije. U poglavlju *Religija: u savezu ili sukobu s prirodnim znanostima* osim pojma religije ukratko je predočeno nekoliko već klasičnih modela odnosa između znanosti i religije. Modeli sukoba i savezništva prikazani su u svjetlu liberalnog protestantizma i procesne teologije (A. N. Whitehead, Ch. Harthorne), s jedne, te dijalektičke teologije (K. Barth), s druge strane.

Od trećeg poglavlja, *Stvaranje i teorija o razvoju*, autor zalazi u specifične probleme, počevši dakako od teme stvaranja svijeta, s kraćim prikazom antropskog načela. Tu je ključni pojam postanka ni iz čega (*ex nihilo*) s kojim se osim spekulativne teologije također jako muči i suvremena fizika. Slijede, kako nam se čini, dva najzanimljivija i unekoliko središnja poglavlja, na temu evolucije. U poglavlju *Teorija evolucije* veći dio tvori objašnjenje biokemijske evolucije, odnosno mogućeg postanka života iz neživih struktura, nastalih kompleksnim biokemijskim procesima. Autor nastoji, koliko mu je moguće, biti jasan u prikazivanju možebitnog procesa nastanka života na zemlji kroz oblikovanje kompleksnih organskih molekula, u skladu sa zakonitostima kemijskih reakcija. U nastavku slijedi prikaz glavnih ideja Linnea, Ch. Darwina i R. Dawkinsa. U petom poglavlju autor izlaže *Teološko viđenje odnosa evolucije i stvaranja*, dajući posebno mjesto teologu i antropologu P. Th. de Chardinu (s kojim se u većem dijelu stavova autor očito slaže), dakako, i uz druge relevantne teologe, poput R. Guardinija,

K. Rahnera i J. Moltmanna. Valja napomenuti da se ovdje radi o teološkoj interpretaciji sveukupne povijesti, to jest ne samo protološke nego i eshatološke zbilje.

Sljedeća tri poglavlja više su refleksivne, filozofske naravi. U šestom poglavlju, *Prirodne znanosti i filozofija religije*, ispituje se mogućnost (i valjanost) kozmološko-filozofskih dokaza Božje opstojnosti. Dakako, na prvome su mjestu pet putova Tome Akvinskoga i ontološki dokaz Anselma Canterburyjskoga. Na pitanja koja iz te refleksije proistječu autor, u sljedećem poglavlju, naslovljenom *Prirodna teologija: pronaći Boga u prirodi*, nastoji predočiti put takozvane "prirodne teologije", i to polazeći od uma (Augustin), svrhovitosti (J. Polkinghorne), ljepote (H. U. von Balthasar) i spoznaje (J. Calvin). Prirodna teologija nije drugo doli pokušaj teološkog iščitavanja "knjige prirode" što je, prema autoru, "jedno od najvažnijih područja dijaloga između prirodnih znanosti i religije" (str. 182).

Slijedi osmo poglavlje, koje je epistemološke naravi: *Modeli, analogije i metafore u prirodnim znanostima i religiji*. U njemu autor pokazuje kako prirodoznanstveni i religijski pristup (i govor) uopće nisu međusobno tako daleki kao što se na prvi mah čini, dapače, vrlo su bliski. Tako vrlo dojmljivo objašnjava ulogu modela u prirodnim znanostima te pronalazi analogije u načinu izražavanja i tumačenja pojedinih fenomena. Da bi to pojasnio, usredotočuje se na takozvani *princip komplementarnosti* – kako u fizici (model atoma N. Bohra) tako u kristologiji (kalcedonska dogma o hipostatskom sjedinjenju: pravi Bog i pravi čovjek u jednoj osobi Sina Božjega), pa zaključuje:

"Maxa Born (temeljni radovi u kvantnoj mehanici, Nobelova nagrada za fiziku 1954. godine), koji je uz Nielsa Bohra najpoznatiji fizičar novog doba, ni najmanje nije smetalo Heisenbergovo načelo neodređenosti i dualitet čestica-valova svjetlosnih kvanta. Dapače, on je u tome vidio nešto dublje, nešto što nije važno samo za fiziku nego i za cijelo područje prirodnih znanosti i, mnogo dalje od toga, za tumačenje stvarnosti čovjeka uopće, a to je nesposobnost da se pojmovima predoči cjelina; nužnost dopune dva različita vida – ono što je Niels Bohr nazivao komplementarnošću. Samo se tako mogu razumjeti svjetlo, energija, materija, samo se tako mogu povezati stroga prirodna zakonitost i etička sloboda.

A što je s Bogom, pitamo se posve konkretno? Možda ga se može izraziti samo komplementarno. Što su više fizičari prodirali u materiju ona je postajala to nejasnijom, a jezik nedostatniji. I što su se više približavali granicama svemira sve je postajalo još

nezamisljivije i moglo se izraziti još jedino apstraktnim pojmovima, kao što je Werner Heisenberg sam iskusio: 'U konačnici nam, doduše, uspijeva shvatiti ovaj svijet prikazujući njegovu strukturu poretka matematičkim formulama; ali kada o njemu želimo govoriti, moramo se zadovoljiti slikama i usporedbama, gotovo kao u jeziku religije' (*Schritte über Grenzen*, 349).

Vjera u Boga nije povezana samo s ljudskom egzistencijom i poviješću nego i s kozmosom i njegovom poviješću: ona nužno ima kozmičku dimenziju.

Problemi između vjerovanja u Boga i prirodnih znanosti ne mogu se jednostavno riješiti koegzistencijom u kojoj nema odnosa. Zato se postavlja pitanje: Može li postojati takva 'komplementarnost' ne samo između Bohrova ili Einsteinova 'Boga' i Boga Biblije? Može li se iz te komplementarnosti – ili, bolje, dijalektike – bolje razumjeti kako su Bogom istodobno međusobno obuhvaćeni nužnost i sloboda, racionalnost i moral, općenitost i određenost, bezličnost i osobnost?

Zaključno se može ustvrditi: riječ nije odlučujuća. I ovdje bi se to moglo reći s pomoću pojma komplementarnosti Nielsa Bohra: kao što u kvantnoj mehanici o postavljenom pitanju ovisi hoće li u eksperimentu odgovor glasiti val ili čestica, tako i u filozofsko-teološkoj raspravi o postavljenom pitanju ovisi hoćemo li u odgovoru na neko pitanje o Bogu govoriti kao o osobi ili neosobno. Biti Boga, koja nadilazi sve kategorije i koja je potpuno inkomenzurabilna, svojstveno je to da nije ni osobna ni neosobna, jer Bog je oboje istodobno i time je transpersonalan" (str. 208-209).

Čini nam se da nam ovaj poduži citat jasno predočava smjer autorova razmišljanja. Stoga ne iznenađuje da su posljednja dva poglavlja već podosta izvan kozmološko-filozofskih disputa, jer se tiču konkretnog čovjeka. Dok deveto poglavlje, *Psihologija i religija*, ukratko prikazuje odgovor teologije redukcionističkim kritikama religije s kraja XIX. i početka XX. st. (S. Freud, L. Feuerbach i J. James), dotle je deseto poglavlje apsolutno aktualno, budući da govori *O pitanjima genetike i biomedicine*. Ovaj dio je usredotočen na etičke probleme koje sa sobom nosi primjena novih biotehnoloških mogućnosti, te otvara mnoštvo pitanja na koja valja hitno odgovoriti, pogotovo kad se radi o primjeni ovih mogućnosti na ljudima.

Uvjereni da je autorov trud oko sažetog prikaza odnosa kršćanske teologije i prirodnih znanosti vrlo koristan, posebno stoga što nam na hrvatskom jeziku jako nedostaje djela ove vrste, knjigu *Prirodne znanosti i religija*, iskreno preporučujemo, posebno

studentima teologije, ali i prirodnih znanosti, te zaključujemo autorovim riječima: "Vjera koja nepredodivo postajanje svemira uključuje u Božju veličinu prihvaća blisku srodnost svega živoga, biološko obilježje ljudskog djelovanja, te biokemijske temelje duha i svijesti kao neprevidiv uvid u dubine činjenice da smo stvoreni. Konačno, potrebna nam je vjerodostojna, raspravi otvorena etika, koja staro biblijsko znanje o stvorenju, kojemu neopozivo pripadamo, aktivno unosi u velika pitanja preživljavanja našega doba" (str. 242).

Neka nam razmišljanje, razgovor i rasprava o kršćanskoj vjeri na temelju onoga što nam je i u ovom djelu predloženo kao doseg prirodnih znanosti, pomogne da još dublje proniknemo u otajstvo Boga, svijeta i čovjeka.

Ante Mateljan
amateljan@kbf-st.hr

Dugopoljski žrtvoslov (1941.-1948.)

Blanka MATKOVIĆ – Josip DUKIĆ, *Dugopoljski žrtvoslov (1941.-1948.)*, Samostalni istraživački projekt "Hrvatska povijest 1941.-1948.", knj. 1., fotografije Zoran Alajbeg, nakladnik Općina Dugopolje, Dugopolje, 2011., 192 stranice.

Komisija HBK-a za hrvatski martirologij na svojoj je prvoj sjednici, održanoj u lipnju 2011., raspravljala o istraživanju istine o žrtvama pogubljenim u nas tijekom II. svjetskog rata i poraća iz mržnje prema katoličkoj vjeri, kojima je zato primjeren još i naslov kršćanskih mučenika. Komisija je izjavila da će, premda joj nije cilj sastaviti cjeloviti popis stradalih u tom vremenu, jer je to mnogo zahtjevnija zadaća, svakako "raditi i na tome, te poticati druge da se taj posao konačno dovrši, jer se inače i dalje ostavlja velik prostor za razne nečasne manipulacije, kakvih je do danas bilo napretek (...). Komisija će pomagati i poticati odgovorne da žrtve komunističkoga terora ostvare svoje civilizacijsko pravo na humani pokop i na dolično obilježje, što je dobrim dijelom zacrtano i u Zakonu o pronalazanju, obilježavanju i održavanju grobova žrtava komunističkih zločina nakon II. svjetskog rata, koji je donio Hrvatski sabor. Nažalost, ostaje činjenica da se ono što je zapisano, čak i zakonom određeno, i dalje zanemaruje i ne ostvaruje".